



**TA'LIMNI RIVOJLANTIRISH
RESPUBLIKA ILMIY-METODIK MARKAZI**

INKLYUZIV VA EMOTSIONAL XAVFSIZ TIL MUHITI



KIRISH

Mavzuning dolzarbligi

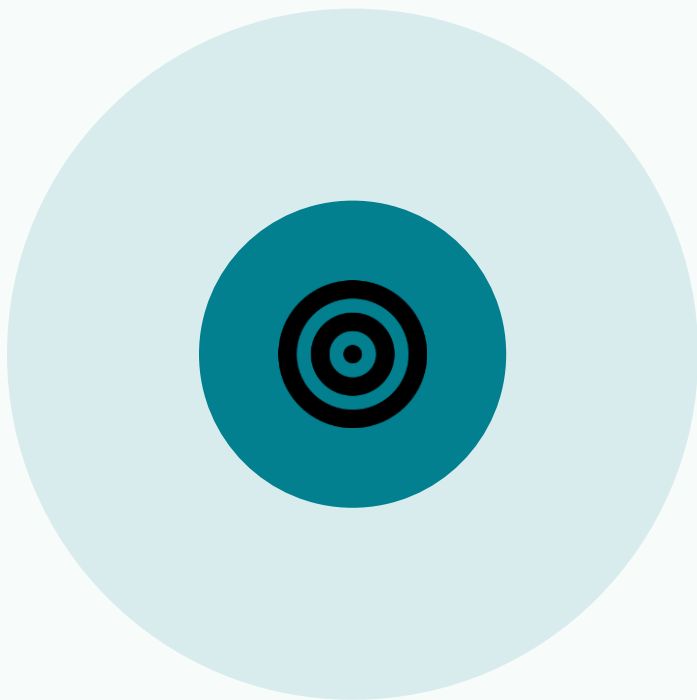
Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarning ruhiy va jismoniy rivojlanishi, ularni jamiyatga muvaffaqiyatli integratsiya qilish va daxlsizlik tuyg'usini shakllantirish uchun maktabgacha ta'lim muassasalarida inklyuziv hamda emotsional xavfsiz til muhitini yaratish bugungi kunda davlat siyosatining ustuvor va hayotiy zaruriyatidir.

Har ishning bir ustasi bor,
Har ustaning bir ustozi bor.



Mavzu — nazariyadan amaliyotga bosqichma-bosqich o'tishni ta'minlaydi.

Mavzuning asosiy maqsadi



Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarning muvaffaqiyatli ijtimoiylashuvi, kognitiv rivojlanishi va psixofizik salomatligi uchun emotsional xavfsiz hamda inklyuziv til muhitini barpo etishdir.

- 1 **Inklyuziv til muhitining ilmiy-nazariy asoslari**
- 2 **Normativ-huquqiy zamin**
- 3 **Emotsional xavfsiz muloqotning psixologik mexanizmlari**
- 4 **Nutqiy texnologiyalar va amaliy vositalar**
- 5 **Guruhda amaliy faoliyat tashkil etish texnologiyalari**

Mavzu vazifalari



Nazariy asos

Inklyuziv ta'limning ilmiy-nazariy tushunchalarini va L.S. Vigotskiy hamda J. Boulbi kabi olimlarning tadqiqotlariga tayangan holda emotsional xavfsiz muloqotning psixologik mexanizmlarini o'rganish



Metodik vositalar

Avval — shaxs” (Person-First Language) prinsipi, “Men-xabar” (I-message) texnikasi va faol tinglash kabi gumanistik nutqiy texnologiyalardan foydalanish metodikasini pedagoglar amaliyotiga joriy etish.



Hamkorlikda ish

Inklyuziv muloqot va tarbiya muhitini uydagi oilaviy hayotda ham izchil davom ettirish maqsadida ota-onalar bilan sotsiometrik hamkorlik va tizimli muloqotni yo'lga qo'yish



Amaliy loyihalash

Alohida ta'lim ehtiyojlari (ATE) bo'lgan bolalarning tengdoshlari bilan muloqotini kuchaytirish uchun moslashtirilgan jamoaviy o'yinlarni rejalashtirish va amaliy loyihalash.



Monitoring

Bolalarning nutqiy-kommunikativ hamda ijtimoiy-emotsional rivojlanishini muntazam kuzatish va tahlil qilish uchun “Kuzatuv kartasi” yordamida dinamik diagnostika va monitoring tizimini yaratish.



Tajriba almashish

Pedagoglarning kasbiy refleksiyasini oshirish, emotsional tushkunlikning oldini olish va guruhda emotsional xavfsiz til muhitini yaratish bo'yicha ilg'or pedagogik texnologiyalar yuzasidan o'zaro tajriba almashish.

Bu mavzu nima uchun muhim?



Asosiy muammo

- Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar muloqotdagi har qanday salbiy signallarga, baland ovoz ohangiga va e'tiborsizlikka nisbatan o'ta sezgirdirlar.
- An'anaviy muloqotdagi kamsituvchi stigmalar, destruktiv tanqid va lingvistik agressiya bolalarda chuqur xavotirlanish hamda ijtimoiy izolyatsiyani keltirib chiqaradi.
- Emotsional jihatdan xavfli muhit bolaning bosh miya po'stlog'ida distress reaksiyalarini faollashtirib, uning xotira, diqqat va nutqiy faoliyatini neyronal darajada bloklab qo'yadi.



Yechim — xavfsiz til

- Pedagoglar nutqida bolani tashxisi bilan kamsitmaslik uchun “Avval — shaxs” (Person-First Language) gumanistik prinsipini keng joriy etish lozim
- Muloqot jarayonida bolaning shaxsini destruktiv baholashdan qochib, tizimli ravishda “Men-xabar” (I-message) va faol tinglash texnikalaridan foydalanish zarur
- Guruhda emotsional xavfsiz til muhitini yaratish orqali bolaga uning xavfsizligi, qadrli ekanligi va muloqotga loyiqligi haqidagi eng muhim ekzistensial xabar yetkaziladi.

“Avval — shaxs” prinsipi

Til bizning munosabatimizni aks ettiradi. Birinchi o'rinda inson — keyin uning holati.

✗ “Daun bola”



✓ “Daun sindromi bo'lgan bola”

✗ “Nogiron bola”



✓ “Jismoniy imkoniyati cheklangan bola”

✗ “Autist”



✓ “Autizm spektri buzilishi bo'lgan bola”

✗ “Kar bola”



✓ “Eshitishida muammo bo'lgan bola”

Normativ-huquqiy zamin

1

2023

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, 50-modda

2

2021

BMT Nogironlar Konvensiyasi (ratifikatsiya)

3

2020

"Ta'lim to'g'risida"gi Qonun, 20-modda

4

2021

VM 638-son Qarori, 2021.12.10

5

2020

"Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari" Qonuni

6

2022

Davlat o'quv dasturi "Ilk qadam"

Emotsional xavfsizlik - neyrologik asos

J. Bowlby • Bog'lanish nazariyasi

Ishonchli emotsional aloqa o'rnatgandagina bola tashqi olamni tadqiq qilishga, muloqotga va bilishga kognitiv tayyorlik ko'rsatadi.



Xavfsiz muhitda

- Tashvish va xavotir kam bo'ladi
- Xotira va diqqat faol bo'ladi
- Nutqiy harakat va to'g'ri talaffuz ko'nikmalari rivojlanadi



Xavf ostidagi muhitda

- Og'ir ruhiy tushkunlik va qo'rquv holati faollashadi
- Neyronlar tormozlanadi
- Nutq va o'rganish bloklandi



ATE bolalar uchun

- Ovoz ohangini, imo-ishora va yuz ifodalarini juda tez payqaydi
- O'z-o'zini idora qilish va his-tuyg'ularini jilovlash yetishmovchiligi
- Asabiylashish va ruhiy bezovtalik kelib chiqish xavfi

Emotsional xavfsiz muloqot vositalari

A

Rag'batlantiruvchi lug'at

"Ajoyib xarakat!" — Tanqidlar o'rniga alternativ tanlov berish

B

"Men-xabar" texnikasi

"Sen yomon" emassan — "Buni qilganing sabab do'sting xafa bo'ldi"

C

Faol tinglash

Bolaning his-tuyg'ularini so'z bilan nomlash va tasdiqlash

D

Noverbal konvergensiya

Ko'z darajasida gaplashish · Yumshoq ovoz · Mimika

E

Kommunikativ pauza

ATEB bolaga o'zini ifodalashi uchun yetarli vaqt berish

Muqobil va qo'shimcha kommunikatsiya (aac)

Verbal nutqi cheklangan bolalar ham guruh faoliyatida teng ishtirokchi bo'lishi mumkin.



PECS

Picture Exchange Communication System

Rasm kartochkalari orqali fikr almashish. Autizm spektri bo'lgan bolalar uchun asosiy vosita



Piktogrammalar

Grafik belgilar tizimi

Kundalik muloqotdagi eng muhim tushunchalar vizual shaklda taqdim etish



Raqamli vositalar

Plansheet, tablet ilovalar

Sensor yoki motor cheklovlari bo'lgan bolalar uchun texnologik kommunikatsiya

Amaliy faoliyat tashkil etish texnologiyalari — I



Kommunikativ qoidalarni vizuallashtirish

- Biz bir-birimizni tinglaymiz
- Yumshoq ovozda gaplashamiz
- Yordam soʻraymiz va beramiz
- Kutamiz — shoshmaymiz

Piktogrammalar va grafika yordamida — sensor buzilishlari boʻlgan bolalar uchun xulq-atvorni boshqarish tayanchi.



Kundalik lingvistik rituallar

“Uchrashuv doirasi”

Bolalar doira boʻlib oʻtirib “Hissiyotlar barometri” kartalari orqali oʻzlarining emotsional holatlarini koʻrsatadilar va nomlaydilar.

Bu pedagoga har bir bolaning ichki holatini erta diagnostika qilish va kunlik yuklamani shunga muvofiq korreksiyalash imkonini beradi.

Amaliy tashkil etish texnologiyalari — II



Ijobiy xulq-atvorni qo'llab-quvvatlash tili (PBS — Positive Behavior Support)

✗ “Guruhda yugurma!”

Desmorfik ko'rsatma



✓ “Sekin, qamlab yuramiz!”

Konstruktiv ko'rsatma



Individual ta'lim dasturi (ITD)

Har bir ATEB bolaning nutqiy-kommunikativ maqsadlari psixolog, logoped va maxsus pedagog bilan hamkorlikda belgilanadi.



Oila bilan hamkorlik

Uyda va MTTda yagona lingvistik muhit — inklyuziya samarasini ko'paytiradi. Ota-onalarga til strategiyalari o'rgatiladi.

Pedagog — til muhitining andozasi

Tarbiyachi — guruhdagi nutqiy va emotsional xulq-atvorning asosiy andozasidir. Uning muloqot madaniyati bevosita bolalar munosabatlariga translyatsiya qilinadi.



Kasbiy refleksiya

O'z nutq va muloqot uslubini muntazam tahlil qilish



Emotsional barqarorlik

Stress sharoitida ham xotirjam muloqot madaniyatini saqlash



Burnout profilaktikasi

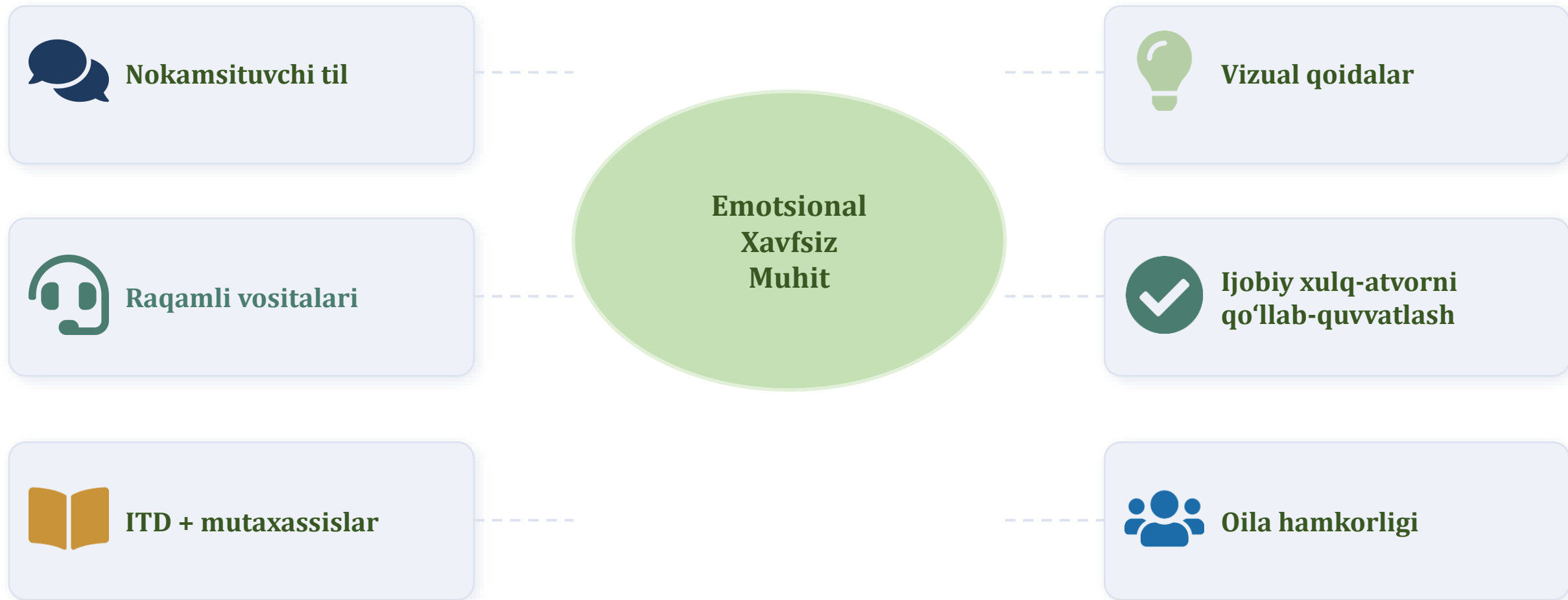
Pedagogning emotsional salomatligi — bolalar uchun xavfsiz muhit kafolati



Muloqot madaniyati

Har bir muloqot – bolaning o'zini qabul qilishiga hissa

Inklyuziv til muhiti — tizimli ko‘rinish



XULOSA

Inklyuziv va emotsional xavfsiz til muhiti — ATEB bolalarning muvaffaqiyatli ijtimoiylashuvi va rivojlanishining fundamental shartidir.

- Til — bolaning oʻz-oʻziga ishonch poydevori
- Tarbiyachi— muhitning asosiy modeli
- Tizimli yondashuv — uzoq muddatli natija



E'TIBORINGIZ UCHUN RAHMAT!